

■ ■ ■ *Képirók asztalánál* ■

ELIGAZÍTÁS

2014. november 14-én ünnepeltük Zentán Ács József festőművész születésének centenáriumát. Az évfordulóra két retrospektív tárlat is készült, egy Topolyán, a bölcsőhelyen, egy meg Zentán, a befogadó helyen. A zentai kiállítás megnyitóján ott lehettem, ami nagy élményt is jelentett a számomra, hiszen egyik-másik kiállított kép születésénél magam is jelen voltam.

Ám hogyan is lehettem benne, szinte tacsókóként, szülővárosom művelődési életében? A véletlen hozta így, hiszen kisgyerek koromban már a könyvtár elkötelezett látogatója lettem. Egy-két nap alatt elolvastam a könyvet, faltam a betűt, így nem csoda, hogy Vera néni bezabadított a könyvespolcok közé, válogathattam kedvemre. Le is buktam gyorsan, az igazgató, Erdélyi István elkapott, mit keresek én a látogatók számára tiltott területen. De büntetés és szidás helyett az íróasztala mellé ültetett, és vendégének, a múzeumigazgató Tripolsky Géának is bemutatott. Belépőm lett ezzel a múzeumba is, így szinte kölyökként bekerülhettem a helyi művelődés forgatagába. Kedves tanárom az Árvay-iskolából, Dobos János vezetett föl bennünket a városháza tornyába és mutatta be nekünk a levéltárat is. Ott aztán megragadtam sok esztendőkre! Rengeteget kutattam, a hatvanas években még földolgozatlan anyag állt bezsúfolva a toronyszobákban. Azt segítettem megszerezni, és megesett, hogy kincs is akadt a kezembe. De mégis, gimnazista és egyetemista korom meghatározó nyári élménye a Tisza volt – és a művésztelep. A festők közül pedig Ács József! Sokat jártam vele a környéket, lestem alkotómunkáját. És beszélgettünk. Nekem különösképpen tetszett nyíltsága és mesélőkészsége. Csak rá kellett találni a témára, aztán ő megnyitotta emlékei zilipjét, és csörgedezett a különös csermely. Én meg ittam, szívtam magamba a születésem előtti világ csodálatos mákonyát. Nem festészetről beszélgettünk, leginkább a harmincas-negyvenes évek történéseiről. Akkortájt olvastam el a háború előtti *Híd* folyóirat évfolyamait, láttam benne illusztrációit, így ő részletezte kapcsolatát Mayer Ottmárral, Kek Zsigmonddal, Szabadkával. Erre a témára

igazán akkor tértünk vissza, amikor a nyolcvanas években Mayer Ottmár életrajzán dolgoztam. Jegyzeteimmel fölkerestem véleményezésre Ács Józsefet a Forum kiadóház palotájában. Belelapozott, beleolvasott munkámba, majd azt kérdezte, van-e elképzelésem, miért nem készült el már előbb ez a monográfia. Miért várt meg engem? A témán sokat dolgoztam, több levéltárban is kutattam, de ez eddig fel sem vetődött bennem. Beverte a fejembe a szöveget: miért nincs még Mayer-életrajz? A kor- és harcostársak mi okból nem dolgozták fel életét, hiszen részesei voltak annak a tevékenységnek, amely Mayer személyéhez is kötődik.

A Forum előcsarnokában akkor is, ma is az ő szobra köszönti a belépőt, s ott van már az a portré vagy fél évszázada. Nem hallgatták el a *Híd* legendás szerkesztőjét, de néhány oldalas megemlékezésen túl nem jutott tovább egyetlen méltatója sem.

Ha erre a kérdésre megtalálod a választ, a munkád nem volt hiábavaló, jelzett irányt számomra Ács József.

Végül meglett a válasz. De név szerint egyetlen adatközlőm se vállalta, hogy tőle származik. Így a monográfiám is szörmentén kommunikál mai olvasójával e fontos információ miatt. A lényeg, a háborút túlélte társai Mayerre fogták a lebuktatásokat, többen nyíltan árulónak nevezték. Azzal támasztották alá állításukat, hogy a *Híd* szerkesztője a Sárga ház nagytermében napokig gépelte az információkat az ellenállás megszervezéséről és a kommunistákról. Azt ugyan nem látták, hogy mit ír Mayer, hiszen a fal felé fordulva kellett állniuk vagy ülniük, de mit is kopoghatott oly buzgón? Közben a gépelő a Lenin-levél szerb szövegét fordította magyarra. Ebben a dokumentumban foglalták össze a JKP vezetői, hogyan kell szabotázs csoportokat és akciókat szervezni. A magyar elhárítás e tartalmat már jóval Mayer lebukása előtt ismerte: a bevonulási hadparancs részeként az elhárítási szakaszban tüzetesen szóltak róla.

Ács József elolvasta munkám e részét, hümmögött, hogy eléggé nyíltan beszélek, lesznek haragosaim, hiszen megdöntöm a megdöntöhetetlent, sokak harcos nyugdíját is sértheti állításom és bizonyításom, de jól van, legalább tisztul már a kép...

A könyv megjelenése után csak Farkas Nándor vállalta névvel a Mayer-legenda szándékos elferdítését, levelet írt nekem a negyvenes-ötvenes évek kegyetlen torzulásairól, ennek áldozataként emlegette Mayer Ottmárt, akinek hátán sokan nagy ellenállókká lehettek, belőle meg nem válhatott hős (néphős?), csak a fasizmus egyik áldozata. Ezt a levelet ma is őrzöm.

Végül tehát Ács fejtette meg, miért nem a sors- és kortársak írtak Mayerről könyvet. A Farkas-levél elolvasása után megjegyezte, ő aztán meg is írhatta vagy meg is írathatta volna a forradalmár-szerkesztő életútját, ki is adathatta volna, hiszen olyan pozíciókban volt, de nem tehetette. Ezek bilincsként fogták egymás kezét, olyan szerző kellett nekik, aki már minden történések után született.

FÉSŰS TECHNIKA

A hetvenes évek elején, egy augusztusi estén kezdtük el földézetni a „fésűs korszakot”. Először a művésztelepi kertben, aztán elsétáltunk Burány Károly kertjébe, s a Szép utca első háza pincéjének leve mellett folytattuk az eszmecserét. Ács József akkor már nem „fésűzött”, ám igazán ketten találtunk rá a „fésűs technika” megoldására, s ezzel az évtizeddel korábbi közös sétánkra emlékeztünk. Ács zsebfésűvel kezdett sok párhuzamos vonalat beiktatni akvarelljébe – a kész alkotásra helyezett fésűfogak által képzett vonalakat. Ment is a dolog, de más festékekkel már bajlódott, mert az üzletekben kapható fésűk fogai azonnal berakodtak, így más eszköz után kellett nézni.

– Lóvakaróval próbáltad? – kérdezte akkor, 1962 nyarán Trippolsky Géza.

– Azzal nem.

Öt perc sem telt belé, meg is indultam Bruckner bácsi vaskereskedésébe, a Fő utcába. Akkor még nem volt Zentán ritka jószág a paci, így természetes, hogy ilyen szerszám megtalálható volt a jelzett boltban. Ám vásárlásom fölkelte az üzletvezető Bruckner bácsi figyelmét, mert számlát kértem.

– Mi a fenének lóvakaró a művésztelepnek? – álmétkodott a kereskedő. – Csak nem vett lovat a Géza?

– Fiákert is vásárolnak? – röhögött oda az egyik segéd.

– Hess innen, gyalogbéka! – emelte kezét nevetve Bruckner bácsi.

– Ács József akar festeni vele – válaszoltam a csodálkozóknak.

– Lóvakaróval?

– Azzal. Továbbfejleszti a fésűs technikát.

– No, erre magam is kíváncsi vagyok.

A fésülés lóvakaróval sem ment igazán. Azonnal berakodott a fogazata, ám kemény kézzel lehetett húzni, mély barázdákat vájt a festékrétegben, így majdnem jó lett. De Jóska csak a fejét rázta. Rendületlenül próbálkozott, mormogott, érteni sem lehetett, mi szűrődött ki a száján. Emlékeim szerint készült vagy két-három lóvakarós alkotás, de hány maradt meg végül belőle, nem tudom.

Néhány nap múlva, amikor leállt a festékvakargatással az alkotó, azt dünnyögte, a fésű jobb lenne! Félénken megjegyeztem, el kéne menni Sok bácsi fésűgyárába, a Parókia utcába.

– Messze van?

– Nincs. Tizenöt percre talán.

Ács megtörülte kezét, s elindultunk ketten. A komplejáró utcája egyenesen elvezetett minket a Madách Imre utca déli végéhez. Odafelé megálltunk az akkor még félcsővastagsággal kifolyó melegkútnál, nyeltünk nagyokat a kellemes vízből.

Sok bácsi fésűgyára egy kis üzem volt az alvégi portán. Az utcáról nem is látszott semmi, csak a cégtábla jelezte, hogy a házban fésűgyártás folyik.

Sok bácsi kedvesen fogadott minket, nagy megtiszteltetésnek tartotta Ács József látogatását. Mosolyogva hallgatta a festő fésűs próbálkozásainak kudarcát, majd sok beszéd helyett odaült legott egy géphez, s az ökörszarvból erős fogú fésűt fabrikált. Aztán Ács kérésére még egy új fésűt készített, amelynek igencsak ritka, de vastag fogazata volt. Végül vagy négy-öt fésűre hasonlító tárgy került ki keze alól, Jóska meg ragyogó szemekkel figyelte, hogyan készülnek a munkaeszközei, amelyeket később Tripolsky Géza „tehenszar ecsetnek” keresztelt el.

Sok bácsi elhárította a fizetséget: – Még az unokámnak is elmesélem, mit készítettem egy jeles festőművésznak! Ez az igazi fizetség, művész úr!

Ezekkel a fésűkkel már jobban ment a munka, ám nem lehetett félkört vonni velük.

– Miért nem próbálkozol fogaskerékkal? – kérdezte Burány Károly egy este, amikor nála kóstoltgattuk a beckei szőlő levét.

– Nem is rossz ötlet! – örült meg Ács.

Burány Károly padlásról-e, pincéből-e, de kisvártatva vagy nyolctíz fogaskereket tett a butykoska mellé. Jóska kézbe vette őket, nézegette, forgatgatta ujjai között.

Másnap fogaskerékpróba következett. Ezzel már sikerült valamelyest a félkörös fésülés, de nem ez volt az igazi! Az ötletet a fogaskerék közepén elhelyezkedő lyuk adta.

– Kössünk cérnát a kerékre, aztán rögzítsük a cérnát, úgy akár egy teljes kört is húzhatunk – ajánlottam.

Megoldottuk ezzel a gondot, egyszerű volt, mint Kolumbusz tojása.

– Az a probléma – hümmögött Jóska –, hogy kevés kört húz a fogaskerék. Több kellene. Aztán ez is gyorsan berakodik. Legjobb lenne fából készíteni az eszközt.

Végül a zentai faesztergályosnál kötöttünk ki, ott aztán megalakították az összes eszközt, amelyet Ács Jóska csak megálmodott. És valamennyi átfűrt volt, ez meg a fogaskerék öröksége.

A hetvenes évek elején szép volt minderre visszaemlékezni. S azt is fölelegettük, hogy a művésztelepi kiállításmegnyitókra híven eljár azóta is a fésűgyáros meg az esztergályos. Addig ők nem érdeklődtek olyan behatóan a képzőművészet iránt.

– Még most is megvannak a „fésűs technikám” eszközei – vallotta meg Ács Jóska Burány Károly kertjében. – Őrzöm őket, mert annak bizonyosságai, hogy többen voltunk valóságos részesei alkotómunkám egy korszakának.

A Forum épületében lévő műtermében meg-meglátogattam kedves barátomat, s ilyenkor mindig megmutatta a fésűket, fogaskerekeket és az esztergályos kezéből kikerülő különös eszközöket.

És viszontláttam őket a zentai képtárban is, Ács József centenáriumi kiállításán – ekkor vehettük kézbe a munkásságát összegző különösen szép, művészi kivitelezésű katalógust. A bemutatón szó volt a „fésűs technikával” készült képekről is...

DURUZSOLT A KAMERA

Életemben egyszer részese voltam egy film elkészítésének. No, nem valami díjnyertes dokumentum- vagy játékfilmre kell gondolni! Kezdetleges némafilm született egykor a Zentai Művésztelepen, amatőr munka, de tetszett a folyamat mindannyiunknak, akik aznap jelen voltunk a Tisza-part főutcai végházában.

A hatvanas évek végén vagy a hetvenes évek elején egy augusztusi verőfényes nyári délelőtt néhányan szelíden borozgattunk a virágokkal dús udvar hűvösében. Több újdonság miatt örvendezhettünk, hiszen Tripolsky Géza valami csodás festéket hozott, s mutogatta a hatalmas tubusokat:

– Olyan matéria van benne, hogy használható akár olajfestékként, de vízzel is hígítható, s lesz belőle akvarell!

Kézről kézre adtuk egymásnak a kalapos, hasas tubusokat, körtánc elevenedett tenyerünkben, amelyben szerephez jutottak néminemű poharak is. Még a lustán elnyúlt cirmos is fölült, nagy csodálkozással ásított egyet, hangosan roppant az állkapcsa, szinte kifordult a feje.

– Én azonnal kipróbálom e csudafestéket! – állt föl székéről Maurits Ferenc. – A tapasztalat megmutatja, viselkedésében tényleg olyan-e, mint az olaj.

– Az üzletben így mondták – erősítette Géza.

– Beszélnek sokat az emberek – jegyezte meg Ács József. – Aztán leginkább csalódik a vásárló.

– Te nem próbálkozol? – így Géza.

– No, én vizeskedem ezen a délelőttön.

Soós Jóska, az Újvidéki Televízió későbbi szerkesztő-riportere, akkor még egyetemi hallgató égnek emelte két kezét: – Várjatok! Ezt filmre vesszük! – szaladt fülig a szája a gyerekeknek. – Ducek tegnap szerzett egy tekerics filmet, és nem zárta el a kameráját tőlem. Azonnal itt vagyok!

Ki sem itta poharát, eliramlott, csak úgy csattogott a lépte végig a járdán. A bátyó majd estefelé számon kérheti öccsén a hiányt, de kit érdekelt az ilyen mellékes dolog.

Viszont a két festő megkezdte az előkészületeket. Móri kész blindrámát talált, arra kezdte szabni a megalapozott vásznat. Géza csempészte Pestről a művészboltból a festészeti kellékeket. Ács Jóska meg sétálgatott a rózsák között, kezében félig tele pohár. Nézegette a virágokat, bele-belemártotta nyelvét a borocskába, és mormogott az orra alá. Móri már abba is hagyta a kopácsolást, fölszögezte a blindrámára a vásznat, pattogtatta, dobolt rajta hosszú ujjával, mint egy sámán. És mosolygott átszellemülten. Végre Jóska megállt egy rózsatőnél, alighanem rózsaszín volt a kinyílt virág, nem hajnalban pattant ki a bimbó, az biztos. Kezébe adtam a metszőollót, amely a műterem ablakpárkányán pihent. A festő kiitta az utolsó korty bort, az üres poharat cseréltem a metszőollóra. Bal keze két ujjával megfogta a vesszőt a virág alatt, aztán próbálgatta, hol is vágja el. Igen rövid szárat hagyott. Kilépve a rózsák közül visszaadta a metszőollót, s elkérte tőlem az üres borospoharat.

– Megtisztelem ezt a szép virágot – szólt mosolyogva, s az udvari vízcsaphoz lépett, vízzel teletöltötte, s a kerti asztal közepére helyezte.

A műteremben hatalmas kartont választott magának, azt hittem, szabdal belőle, hiszen ez volt a szokása, de most nem nyúlt a késért. Elfektette a fehér lapot az asztalon, ecseteket készített mellé.

– Nézzük azt a festéket! – dűnnyögte.

Egy tubust a kezébe vett, kitekerzte nyakát, és kinyomta a lelkét. Emlékeim szerint alighanem sárga volt. Nézegette, szagolgatta, az ablakhoz vitte, aztán ki az udvarra, hűvösbe lépett, majd a napra, végül megállt az udvari csap mellett, mutatóujjával megérintette a kiszökött festéket, hosszan morzsolgatta hüvelykjén, aztán rám nézett.

– Nyisd meg lassúra a csapot!

Alig folydogált a víz, inkább csöpögött csak, ő egy pillanatra alátartotta festékes ujjait. Összemorzsolgatta a festéket, arca kismult, eltűnt róla minden ránc, szeme fénylett, végül elmosolyodott. Széttárta az ujjait, aztán hosszan figyelte a két festékest. Végül újra a hajszálvékonyan csordogáló víz alá tartotta, és hosszan mosogatta. Eltűnt a festék.

– Ez tényleg jónak ígérkezik.

Jóska nagy kapucsapódással ért vissza, hozta a kamerát. Nyolcas volt-e vagy tizenhatos, már nem emlékezem, de nem is fontos. Bement a műterembe, ahol Móri állványra tette már a vásznat, kipróbálta, rendben lesz-e a világítás. Hiába gyújtottunk villanyt, nem volt megfelelő.

– Telefonálok Lukács Dezsőnek! – csaptam homlokomra, s ment is az üzenet azonnal a Széna térhez. – Dezső, kellene a fotósoktól egy lámpa!

Géza éppen indult kocsival valahová, behuppantam mellé. Gyorsan odaértünk a Népi Technika épületéhez, kaptunk is egy öreg állólámpát, a fotóamatőrök vagyonának olyan tárgyát, amelyben az izzót egy-két percnél tovább használni nem lehetett, mert kiég, magyarázta Dezső, és minálunk ilyet venni sem lehet. Ha elcseszitek, szorultok!

No, így indultunk neki. Jóska a kameraman, én a fővilágosító.

Móriral kezdtünk, mert ő rettentő türelmetlen volt, palettára nyomta már a festéket, kavargatta az ecset hegyével, aztán pirosra alapozta a vásznat. Égett szinte minden négyzetcenti a pemzli nyomán. Kialudt a lámpa, mert Dezső intelme nyomán őriztem nagyon. A terem elsötétült.

– Lángol! – kiáltott Móri, és éreztük is a melegséget mindannyian.

Ács Jóska úgy állt oda a hatalmas karton elé, hogy bal kezében tartotta a rózsát, jobbában grafitceruzával halványan vázolt a bal alsó sarokba. Mi meg ketten filmeztünk. Hol Jóskát, hol Mórit. Aztán szerepet is cseréltünk, Jóska világított, én filmeztem, hogy ilyen is legyen. Egyszer-kétszer hol Móri mellé telepedtem, ő ülve dolgozott, hol Jóska mögé álltam. Így magam is befizettem a művésztelepi örökkévalóságra.

Pihenésképpen hörpintettünk némely kortyocskákat. Móri kerülgette bőszen az égő állványt, azt hittem, tán nem is fest rá mást, hiszen úgy tett, kár elrontani bármivel ezt a szép vásznat.

Ács Jóska letette a ceruzát, ecsetet vett kézbe és akvarellt alkotott. Előbb a rózsát mintáztatta, aztán bebarangolta a nagy hősivatagot, élő mező lett belőle. Alig beszéltünk, leginkább a kamera duruzsolt, és brácsázott bőszen a ferencjós-kás reflektor.

Móri egy hokedlin ülő meztelen férfit varázsolt az élő lángok közé. Háttal ült az ipse.

– Tetszik? – kérdezte tőlem.

– Biztosan jó – válaszoltam –, de a tűz kialudt.

Erre fogta magát a képteremtő, lefestette a férfialakot, és újra-kezdte. Meztelen volt most is, csak szemben ült, jól látszott a nemi szerve is.

– No, most már van benne tűz?

– Ezt én nem tudhatom. De valamely kisasszonyok biztosan bizonyítják!

A képek teljes születése nincs filmen, hiszen mindig egy-két perc alkotási folyamatot rögzíthettünk, aztán el is fogyott a nyersanyag.

Soron kívül hívta elő Foto Ivan segédje, a Döme gyerek, meg is nézték a Művésztelepen a szereplők. Én a kész munkát soha nem láttam, a bemutatás idején elvoltam valamerre. Később mindenki azt erősítgette, nagyszerű munka, jót szórakoztunk a készítéskor meg a vetítéskor is. Ezt el is hittem, hiszen ha ki is ürült egyik-másik demizson, nem estünk kétségbe soha, a zenebohóc örök érvényű szentenciáját kiáltottuk égre vagy csak a plafonra: van másik!

A filmet Soós Jóska Tripolsky Géának adta, nem önzetlenül, hiszen Géza fizette az előhívást. Évekig emlegettük, ha éppen eszünkbe jutott, meg kéne nézni azt a jó filmet, amely két festmény születését és két festő remeklését örökítette meg. Maradtunk a főlemlegetésnél. Pedig jó lenne egyszer látni. Hárman, a két Jóska és Géza már messzire vándoroltak, ahogy Lukács Dezső is odafönt őrzi a ferencjóska reflektort, belőle fakadhat és fényeskedhet majdan mifelénk a Tisza-partján az örök világosság.

A FESTŐ PÁLINKÁJA

Több mint egy évtizede, hogy ezt a novellámat megírtam. A szülővárosomban megjelenő *zEtna* weblap egy akciójában vettem részt akkortájt nagy szeretettel és odaadással. Mondhatnám azt is, hogy kezdetén voltam az internetes világ megismerésének, amellyel valószínűs Zenta-kötődésemet élhettem meg. Írtam akkor megszállottan, s azóta is kopogok a billentyűkön, ilyenkor személyemben is Zentán jártam/járok. Emlékeimben emberek élednek, gyerekkorom kedves vagy furcsa személyiségei, ahogy ebben a novellában is: a festő, Ács József mellett anyósa, Tóth néni, aki a komplejáró utcában lakott olyan korban, amikor a környékbeli asszonyok ismerték az Árvayiskola diákjait, kit csínyei miatt, kit segítőkészsége miatt. Naponta többször is eljártunk a háza előtt, amikor focizni mentünk a komplejáró melletti mezőcskére, és kórusban köszöntöttük a bácsikat és a néniket, akikkel találkoztunk.

Tóth néni ismerte szüleimet, anyámat különösen is a piacról, ahol szinte hetente találkoztak, így nyárelőn be-behívott az udvarba segíteni. Sokszor leráztam az epret az udvari fákról, innen adódóan még ma is emlékszem arra, milyen színű eper is termett a Tóth-portán. Macskaügyességgel kapaszkodtam az ágak közé, és betartottam a néni intelmét, vigyázz a fészkekre, fiacskám, a madarak társaim magányomban. Az egész pálinka nem ér annyit, mint egy kismadár! Dehogynem, sokat ér az, Tóth néni, suttogom monitoromnak január utolsó napjának estéjén, amikor ezt a csöpp bevezetőt írom.

Gyerekejjel honnan tudhattam volna, hogy az eperpálinka jórészt a vőnek, Ács Józsefnek készült, mígnem később ezt is elárulta a nedű élvezője. Gerold László meg azt vette észre, szövegeim leginkább valamiféle sütés-főzés receptjét, folyamatát tartalmazzák. Igaza volt. Jelen írásom egy része a *zEtna* nyomán rá is került a magyar pálinkabarátok honlapjára, nem véletlenül, hiszen aprólékosan rá lehet ismerni a zentai eperpálinka életre hívásának, megteremtésének folyamatára.

Íme, a novella, fogadják szívesen!

*

Szerettem az alacsony, ősz festővel üldögelni, mert történetei csodálatosak voltak, az általa teremtett légkör meg olyan, hogy különálló világgá vált a terítetlen asztal, amelyen a boroscancsó és a poharak állottak.

Azt mesélték róla a társak, művésztelepi cimborák, nem jó estefelé összeakadni vele, mert reggelig magához láncol, nem szabadulhatsz, ha őt hallgatni kezded.

Én meg vártam az alkalmakat, mikor lehetek véle. Nem is akartam szabadulni tőle soha.

Meséket tudott ő a szülővárosomról, hisz innen nősült, itt volt gimnáziumi tanár; oly korban, amely számomra a legizgalmasabb időszak lehetett érrefelé. És a Topolyára megálmodott művésztelepet is idehozta át tarisznyájában, a Tisza partjára, s így született meg egy ma már nem létező ország első művésztelepe. A sógora meg, aki fiatalon égbe lépdelt ama végtelen lajtorján, Meštrović-tanítvány volt, szobrász lehetett volna, nem is akármilyen, de élete is, megmaradt alkotásai is torzók. Ám a festő meséjében mindig újrafaragta a sógora által félbehagyott faszobrokat, újravéste azt a néhány kőfejet. Képzetelemben élni kezdtek ezek az alkotások, s ha megnéztem őket a múzeum félhomályos raktárában – mert akkor még nem épült meg a galéria, hogy kiállítás darabjai legyenek eme kő- és facsodák –, szinte fényleni kezdtek előttem az ifjúi kéz alkotásai.

Lelkét ajándékozta mindennek, amihez nyúlt, mondta sógoráról a festő. Az volt az ő igazi művészete. Az anyjáié, az én anyósomé meg az eperpálinka! És sóhajtott a festő, a kicsi ősz, lassú beszédű ember.

Különleges eperpálinkát főzött minden évben Tóth néni, bizonygatta Géza, a múzeumigazgató is, aki éppen Tóthék szomszédságában született, s ott is élte le helyel-közzel az életét. Ha egyszer Ács Jóskaival üldögélsz, biztosan főlemlegeti majd anyósa eme varázslatát, mert mióta meghalt Tóth néni, senki sem tudott olyan eperpálinkát teremteni, mint a mi szomszédasszonyunk. Legalábbis a veje szerint. Így Géza, a múzeumigazgató.

Gyerekkoromban főztünk mi is eperpálinkát, mert akkor még voltak út menti eperfásorok. Ügyesen másztam a fákra, ráztam fönt az

ágakat, lent meg zsidósákokból tákolt, hatalmas ponyván összegyűlt a mézédés, ragadós gyümölcs. A kész cefrét Fendrikéknél főztük ki, a Szűcs utcában, amely keresztezi az áldott Tópart utcát. Aratásra, cséplésre megvolt a pálinka, jöttek is érte a parasztok, vitték, mintha ajándékba adná nekik anyánk.

Jó erőre kellett hagyni az eperpálinkát, mondta a festő, nem is nekem, az asztal lapjának. Huszonkét és felesre, huszonhármásra, mert különben megszürkült. Az epernedű a legkényesebb. Ha nem figyelnek a tisztázásnál, tönkremegy, szürke lesz, íztelen, torokkaparós. Csak az iszákosoknak jó az ilyen, mert azok zsibbadni akarnak! Még az ilyen szürkére szalajtott, elcseszett pálinka is zsibbaszt. De mennyire!

Péterváradon ültünk, Ács Jóska egyik ismerősénél, akinek szőlőgyümölcsöse volt a hegyen. Bort szűrt minden évben, meg kiváló gyümölcspálinkákat égetett: körtét, szilvát, barackot. De ő leginkább a borkészítést becsülte, mert az a művészet, így mondta házigazdánk, ifjabb B. J. Nem csak az a művészet! – ellenkezett a festő.

Ács Jóska, a festő, kicsi, öszülő ember, nem szeretett éttermekbe, vendéglőkbe járni. Nincs légkörük, mondogatta. Néhanapján, a társaság kedvéért, elment valami kiskocsmába, leginkább a Tiszaparti Hanyattlökibe, de ritkán, nagyon ritkán. Házakhoz járt, őstermelőkhöz, akik barátaivá lettek, s akiknek szintén elmesélte, milyen különleges, egyedi eperpálinkát csurgatott rézcsövön világra az anyósa. Ez már valóságos művészet, mindig ezzel zárta előadását anyósa eperpálinkájáról.

Lelkemben felrévedő történetünk idején nyár közelített, vizsgák időszaka volt, ránk, egyetemistákra nézve igen zűrös pillanatai életünknek. Valami sikeres megmérettetés után voltam, napközben a Forumban segédkeztem a terjesztőknek, néhány óras munkáért szép pénzt lehetett bezsebelni. Amikor végeztünk, alkalmi munkaadómmal, a zentai Lehoczki Ferivel letelepedtünk a klubban egy italra. (Akkortájt az újvidéki Forumban mindenki zentai volt vagy Varga, így mondták fröccsbe áztatott kígyónyelvek.) Délután csak a nyomdászok pihengettek kicsinykét errefelé, az újságírók ekkorra már

szerteszedtek, hogy bizonyos baráti körök sötétedéssel újra megjelenjenek ádáz kártyacsatákra, intellektuálisan komoly preferanszpartira. Csak a festő, a kicsiny öszülő ember, akinek a Házban volt a műterme, s akinek fényesen vibráló ujjai voltak, ő ült itt ilyentájt, kávéja mellett, egyedül. Nem volt magányos, mert a körülötte friss indaként tekergőző világot figyelgette.

Mi a mellette lévő asztalhoz ültünk, de mielőtt bármit is rendelhettünk volna, kedvesen szólt hozzánk, gyertek át velem Péterváradra! Lehoczki Feri gyorsan kitalált magának valami elfoglaltságot, te csak menj Jósikával, nézett rám, ha ráérsz, mert énnekem ezer a dolgom, s fel is ugrott ültéből, kutyafuttában köszönt el tőlünk. Gyere, megmutatom, hol mérik a legjobb szerémi bort, mondta a festő, a kicsi, ősz ember.

Átsétáltunk a régi hídon, amelyet német hadifoglyok építettek életben maradásukért 1945-ben, s amelyet már akkor, a hatvanas évek közepén is megkíméltek, mert eljárt felette az idő. Aztán meg, majd negyven év múlva, mint stratégiailag legfontosabbat, egy furcsa háborúban elsőként bombáztak a Dunába, de ezt a festő, a kicsi, öszülő ember szerencséjére már nem élte meg. Átaraszoltunk azon a verőfényes, békés délutánon a várdomb oldalában lévő egyik parasztközpont elejű végházba, amelyet 1912-ben építettek. A homlokzatról érkezésünkkel ránk köszöntött az évszám meg az építető B. J. monogramja. Oszlopos gang futott végig a ház hosszán, s az oszlopokon gyönyörű, virágzó muskátlidíszek kígyóztak meg pompásan kidolgozott szőlőindák, kívánatos fürtökkel. A ház előtt, az udvar közepén uralkodó, szelíd hatalomként öreg hársfa virágzott éppen. Méhek döngicséltek köszöntve bennünket meg az áldott délutáni napot. A fa alatt hasított törzsekből összerótt, ormóttan asztal, mellette kétfelől padok. Ide ültünk. Hárman, mert a ház ura is velünk tartott, kicsinyég, zöld mázas kancsóból aranybort gyöngyözött metszett poharunkba. Decis borospoharokból kortyolgattunk, igazi borivók módján, lassan ízlelgetve: számban megforgattam a nedűt, ínyemhez tapasztottam nyelvemet, megkerültem felső fogoromat vele, lassan nyeltem, s csak ezután vettem újra levegőt. Ez

a beszippantott lélek volt a bor lelke is, a varázslat: a tél mélységes álma, a tavasz, nyár, ősztündérsikongásai, az áldott napsütés és az áldott szellő, az éltető, csöndes eső, az azúr rézgálic égi szerelme, a nyeső sikkánása, a kacsozó sóhajtása, a metszőöllő csattogása, amely szétáradt testemben is, tudatomban is. Kortyoltunk és hallgattunk, a bort néztük poharunkban, egymást nem is láttuk, külön-külön kicsinyke világocskákban, röpdőső, szívarványos szappanbuborékokban időzhettünk, percekig. A dolgos méhek is megálltak, megbámulták találkozásunkat Noéval és Dionüszossal. Mert időtlen a bor varázsa, az élmény lelkünkbe belemaródik, s visszaröpül majdan vélünk az Úristen nagy lélek-karámjába, ahonnan vétettünk, amelyből születésünkkor kiröppent hozzánk Teremtőnk darabkája, gyarló porhüvelyünket életre kelteni. És megjutalmaztatunk a jók között, mert borívásunkért helyünk leszen ottan. A kisvárosi szecesszió bűvöli visszaemlékezésem cérnaszálát, tisztán látom most is, majd négy évtized múltán, hárs alatt üldögélő hármónkat és azt a végenincs oszlopsort, előtte nyíló virágú rózsafák.

Kicsit fanyar, kicsit kedves mosolya van a festőnek, ezt próbálgatja: örül a bornak, a csöndnek, a társaságnak. A házigazda lassan feláll, ellép tőlünk, nem mondja miért, hova megy, nem is kérdezzük. A festő leteszi metszett poharát a durva asztallapra, parányit koppan, kezével megsimogatja a szálkás, megfeketült fatörzset, rám néz, a szemembe. Kedves kék szeme ragyogó csillag. Ez ám a bor! – mondja. Én meg csak bólintok, hörpölök gyűszűnyit, s várom, hogy társam megszólaljon. Ő szétnéz az udvarban, lassan fordítja fejét balról jobbra, megpillantja a lusta kandúrt, odacsücsörít, cicc! – de a kandúr nem hederít ránk, hátára fordul, hihetetlenül hosszúra nyújtózik, s ásít egyet, majd kifordul a feje. Csönd van, béke van, Olümposz. Házigazdánk sajtot hoz egy fatáliban. Gödölyék és bárányok víg mekegése-bégetése hiányzik csak, s visszaröppennénk éppen ősi görög pásztori körbe, Pán fészkebe. Azért ettől is van jobb, mondja a festő, kicsi, őszülő ember. Az eperpálinka, amelyet az anyósom főzött. Mert az ő eperpálinkájának volt egy különös mellékíze, málnás volt.

Géza, a múzeumigazgató, aki már gyerekkorában is tudta Tóth néni málnás eperpálinkájának receptjét, mert Tóth néni nem titkolta, hogyan készíti az eperpálinka cefrét; nos, a direktor úr elmesélte nekem ama receptet. Anyámmal ki is próbáltuk egyszer, mert még maradt két eperfánk az udvarban, amelyet nem tettek tönkre a medveszövények, éppen annyi, mint Tóth nénié volt valaha. Az a különleges eperpálinka meg, amelyről Ács Jóska mindig megemlékezett, ha jóízűket iszogatót valakivel valamely őstermelőnél, B. J. házában Péterváradon, Szilávnityéknál, Burány Károlynál vagy Tripolsky néninél Zentán, a következőképpen készült: lassan rázogatta Tóth néni az eperfa ágait, hogy csak a nagyon érett eper pottyanjon le, aztán eperfahordóban gyűjtötte cefrébe, amelyhez naponta maroknyi málnát vetett, mert ott volt a kert végében a málnás, s onnan böngészett. Lassan és sokáig forgatta a cefrét, naponta kétszer, este és reggel, egy körteágból faragott kavarával, amelyet használat után mindig gondosan letakarított. Késő délután szedte össze az epret: egyik fán fekete, a másikon fehér eper termett. Külön edénybe szedte az egyik fa termését is meg a másikat is. A cefrébe először a fekete epret fordította, de nem egyszerre, hanem elaprózva. Közben kavargatta a hordó tartalmát. Aztán következett a másik fa fehér termése. Miután jól elkavarta, egy zsákkal leterítette a hordó száját, a málnáshoz ment, szedett maroknyit, nem edénybe, a markába. Ezt belevetette a cefrébe, s újra kavarni kezdte, ahogy az óra jár. Mindig csak úgy. Mire a hordó megtelt, a fákról is elfogyott az eper. Miután nem táplálta friss gyümölcselel a cefrét, napjában kétszer alaposan megkavarta, napkeltekor és napnyugtakor, s esténként ekkor sem felejtett el belevetni maroknyi málnát. Kilenc nap kell a kiforráshoz, Zentán azonnal a forrás után főzik is a pálinkát. Tóth néni a vodkába is tett málnát, egy maroknyit ide is, de gondosan átválogatta a szemeket, nehogy valamelyik férges vagy romlott legyen. Huszonhármásra hagyta a tisztát, erőse. Így mesélte nekem Géza, a múzeumigazgató, aki előbb tudta a csodaital receptjét, mint a főlemlegető festő maga. Mondom, megpróbáltuk előállítani eme recept alapján anyámmal mi is a „Tóth néni”-féle eperpálinkát, de nekünk nem sikerült. Talán az volt a baj, hogy mindkét fánkon fekete eper termett. Málnát is tettünk

bele, ahogy illett, de nem vette észre senki a zamaton a termékenyítő málnát. Jó kis eperpálinka! – dicsérték, akik megköstolhatták. Csak így. Különösségről szó nem esett.

Amióta meghalt az anyósom, olyat nem ittam, mondja a festő, kicsi, öszülő ember. Lehajtja fejét, rá a metszett borospohárra. Nem ihattam. Mert nem ihattam.

Lenyeli elcsukló hangját.

Proust módján ízek elevenítettek emlékeket ottan, Péterváradon, B. J. parasztbarokk végházában, amely a várdombnak támaszkodik, s ahol akkor hajnalig ültünk mi ketten. Egy cserfes legény, akinek még emléke sincs, akkor élte a majdaniakat, amelyek majd előtörnek egyszer, sokára, ha valamely régi íz föléled szájában, amelyből akkorra megszökött már fogainak a fele, vagy feltűnik majd előtte valami szín vagy kép, látomás; és egy festő, kicsi, öszülő ember, akinek akkorra már igazán csak éltető emlékei lettek, mert bármit tett, látott, tapintott vagy ízlelt, csak előtölülő képek, alakok népesítették be elméjét, elzengett hangok vájták újra hallójáratát.

Ó, ezek az emlékek elevenednek meg ama festő, kicsi, öszülő ember élénk színű vásznain meg freskóin, ezek vibrálnak köröket futó, megdermedt ecsetvonásain! S ezek lüktetnek most lelkemben is!

Metszett borospoharat meg egy zöld mázas kancsót kaptam ajándékba idén kedves diákjaimtól: bort töltöttem belé, s ülök emeleti lakásunk rideg konyhaasztalánál. Szerémi rizlinget képzelek kancsómba, melynek fénylő, zöld mázas tükrében elmosódott arc tűnik elém. Fanyarkásan mosolygó, öszülő férfeje. Hasonlít nagyon egy festő fejéhez, akivel néha átrándultunk Péterváradra, B. J. parasztbarokk házába, vagy Zentán elsétáltunk Szilványékhoz, Burány Károlyhoz, Tripolsky nénihez. Egy kancsó borra. Hajnalig. Most dereng csak fel, mindenütt zöld mázas kancsó állt terítetlen asztalon, kertben, fa alatt. Vajon miért éppen ilyen?

A festő, kicsi, öszülő ember mesélt, mindenekről, és egyszer csak egy mély sóhaj után, bármilyen ital volt is poharunkban, fölemlegetett egy csodálatos eperpálinkát, amelynek málna lelke volt, s amelyet csak az anyósa, Tóth néni tudott világra teremteni.

Most itt van a zöld mázas kancsó: ha fülemhez emelném száját, mint tengeri kagylót fülhöz szorítani szokás, hogy felidéződjön gyöngyházából az elvermelt évezredes hullámverés, akkor biztosan Ács Jóska kedves hangját hallanám onnan.

FEHÉR FOLTJAINK

A festő, hamvas fejű ősbölnye fajtájának, önkezeléssel rakta fel a garázs falát, a tető alatt pedig létrehozta megálmodott műtermét, hatalmas ablakokkal keletre és nyugatra. Így engedte a porta fekvése. Jó lett volna északi ablak, merengett a festő, de a színek szebbek keletről és nyugatról. Én meg ámultam keze-munkáján, szinte templomban éreztem magam, amikor először invitált a kanizsai cserepek alá. Akkor még alakulóban volt minden, inkább elképzelésről, álmairól mesélt még, de a hosszú ős után, karácsony tájékán már a berendezett rezidenciájában fogadott. Az ablakokon fehér függönyök.

– Nagyanyámtól maradt ránk e csodás kincs, de azt hiszem, ő is örökölte, déd- vagy ükmamám hozománya lehetett a függöny. Magában mintás, slingelt, bezdáni takácsok munkája, ez biztos, bácskertesi legények és lányok dalolhattak körülötte, amikor ősanám kincseit szekérre rakták és ősapám házába telepítették.

Csak a csillogó szemét figyelem, metanyelve többet kommunikál, mint beszéde.

Megfogja a függönnyt.

Pillantásában nyári tó tükre éled. Ég alatt madarak. Felszínen nád.

Alant a tó zöldes vize fekete kagylóban rejti a sok ezer éves ősmosár gyöngyházfényű titkait, a part meg túlhan esztendőről-esztendőre felszínre vet valami tárgyat, valami jelet szépapáink világáról. Beteljesedik bennem a teremtés jövendölt csodája: Dudás Antal kékpille-szárnyon libegő Ludas-akvarellje megéled.

Ez az alkotói szívdobbanást híven megőrző kép, az ég, a víz és a part pontosan dekódolt, önzetlen szimbiózis, tiszta, igaz és örök szerelme, mely itt függ most is szobám falán, lelkemnek különösen kedves, mert egy közösen megélt nap emlékére dedikálta nekem bozontos alkotója, s beragyogja örök időkre minden hétköznapiomat. Azon a nyári napon, 1976-ban, miután visszatértünk a ludasi parttól, ahol Anti temperát próbálgatott, béke pihent velünk a fényes, kecskelábú fapadon, s Palicson, a Dudás-kúria hűs verandáján vígan daloltunk, mert a noszai borban nóta termett.

Aztán félrehúzza a függönyt.

Télre ágyazott kertjét látom, gyümölcsfákat fehér ruhában. Menyasszonyok lennének?

– Bemeszeltem őket – mondja a festő. – Szeretem a rendet magam körül.

– Annak idején marhaganéval kenték be a gyümölcsfák törzsét – mondom. – Attól menekültek a hangyák, és nem hordták fel a tetveket az ágakra.

– Szülőfalumban, Bácskerteszen meszelték, ez is gyerekkori örökségem. És gyönyörűk a fehér fatörzsek.

Hatalmas mappát vesz maga elé, kutatni kezd benne.

– Te ismerted a Hangya Bandit?

– Személyesen nem – válaszolom gépiesen. – Ismerem a stílusát, láttam zentai és szabadkai képeit. Számomra legérdekesebb munkája, egy álmos fiáker, komám nappalijának falán lóg. Ha ritkán nála járok, mindig megcsodálom lustaságát. Aztán emlékszem grafikáira a *Magyar Szó*ból, tankönyvekből.

– Hangya Bandi rajzát keresem, no, meg is van, itt van, nézd! Bemeszelik a fák törzsét ősszel, ezen a rajzon is látszik. Ezt a rajzot Újvidéken szereztem, Bandi adta nekem.

– Ez az alkotás ismerős számomra – villan föl lelkemben az Árvay-iskola; alighanem valamely tankönyvem borítója lehetett. Őszi kerti és mezei munkálatokat ábrázol.

Festő barátom nézése szúr, az ablakra mutat, behúzza az ősi függönyt.

– A fehér függöny mögött a csoda van.

– Ha félrehúzzuk?

– Ha félrehúzzuk, akkor ősz van, karácsony felé. Hó nem esett még, szomorú a palicsi kertem.

A sűrű felhők mögül kitör a nap, rikkant a kert, szikráznak a meszelt fatörzsek.

– Hangya Bandi zöldet szagatott szét a rajzán, a hangsúly a fehér fatörzseken és a zöld felületek közötti fehér foltokon van.

– A fehér az ősz? – hitetlenkedem.

Barátom végighúzza bozontos, hamvas haján hatalmas tenyerét:
– A fehér az ősz, bizony az, az én ősz hajam, olyan, mint a deres fű odalent, olyan, mint az elsavósodott szemem. Hol van a régi fénye, mondd, ó, hol?

Kitárja az ablakot, a betóduló légmozgás meglebegteti a fehér függönyt.

– Nézd, csillog a dér a fűszálakon, és mindegyikben ott a nap. Nap-ikrek milliionszám. Ha kihúzom a fehér függönyt, mögötte ott az álmom, ha kinyitom az ablakot, megvalósul minden álmom.

Kinyálazza a Hangya Bandi-rajzot a mappából, neked adom, mondja, emlékére ennek a napnak. – Őrizd meg Hangya Bandi fehér feltjait!

– Megőrzöm őket, meg én, amíg világ a világ.

Összeszorítja a szemét, úgy szemléli a rajzot.

– Az igazi alkotás a meg nem rajzolt, a meg nem festett felület, de ezt ne áruld el soha senkinek!

CIGONYA

Újabbban egy virtuális városban, Zynthanovában, ott is a Hajnal utcai lakásomban érzem igazán otthon magam. Mondom, virtuális a város, sokan, akik tudtak róla, talán már el is felejtették a helység kontúryait; akik egy kiállítás képei előtt valamennyire kézzelfogható közelségbe kerültek nemrégiben e településsel; s akárha látták azt a házat is, amelynek szobájába beszorított most a kora tavaszi esős, szeles, barátságtalan idő. Csönd van az utcánkban, talán nem is jár senki alkonyattal odakint, világot sem gyújtanak még, nem éled ablakok tüze.

Csőnd van odakint, idebent.

A várakozás ideje ez.

Szobám falán egy Tisza-kép, a kanizsai Curgórol. Előtérben régi homokszállító fauszály, a part mellett három ladik, a negyedik vége az uszály mellől, túlhan kinyúlik, s hátul a folyókanyarulat: Martonos felől fordul a Tisza Kanizsának. Bánáti oldal sarkantyúja a Curgó. A kanyar fölött, ez nem látszik a képen, piciny szigetecske, a Majomsziget, gyerekálmaink kalandos helyszíne. A kép alsó bal sarkában szignó: DoBo T 67.

Cigonya Tisza-képe.

Úgy került hozzám 1967 szeptemberének legvégén, hogy még meg sem száradt rajta a festék. Matematikus barátom könyörögte ki alkotójától, aki akkorra már édestestvére volt egy Nagypáti Kukac Péter nevű, színes-szép tanyákat, parasztokat piktoráló, isteni ihletét árokfenéken eltékozló garabonciásnak.

Barátaimnak, akik négy-öt évvel ezután, a zentai művésztelepen múltatták a nyarat, közben pingáltak is kicsikét, nagyképűsködtem Tisza-képpemmel. Azonnal látni akarták. – Istenem, micsoda Tisza! – így kiáltott Móriják (Maurits Ferenc), amikor elsőként lépett be Szép utcai lakásunk ajtaján. Ilyet csak Cigonya tudhat!

A bejárattal szemben lógott a kép a falon, Móriják odalépett, körülcirógatta a barna rámát, hosszú ujjaiával vakok módján tapogatta az ecsetvonások hajszálvékony csatornácskáit.

Ács Jóska eperpálinka mellett magyarázta nekünk, egy pillanat, csak egy pillanat, látjátok? – azonnal kivirágzik a víz színe! Lelkünkben kérészek csapongtak, hosszú, villás farkuk a víztükröt borzolta. Benes Jóska a szakadt, alig látszó bácskai part okkerjének különösségét vetette egybe a parttól elszabadult csónak cinóberével. Cigonya vérével kenték azt a csónakot, mondta. A kanizsai gyerök, Baráth Feri, higgadtabb volt, mint társai. Cigonya csak ilyen Tiszát fősthet, mondta. Mert születésekor már Tisza-vízben fürdette mög a bába. Ahogy engöm is mög ezt a zentai gyerököt is, mutatott rám.

A többiek eleinte nem értették ezt az érvelést, pedig egyszerű volt, csak nehezen dekódolható. Arról szolt ez az egész, hogy mi 1955 tavaszán Zentáról Kanizsára költöztünk, aztán én Baráthék osztályába kerültem, együtt nyüstöltük a Zárdában a padot, sőt elejében ugyanazt a lepattogzott zöld színű fenyőfa padot, mert Feri mellé ültetett éppen Teleki Mária tanítónő. Később, a negyedikben, Pató Ferenc tanító is egyazon helyre plántált minket, a harmadik padba, az ablak melletti sorban. Feri hívott engem zentai gyeröknek, mert én nem ő-ztem, mint osztálytársaim. Dühömben azt vágtam neki vissza, te kanizsai gyerék! Nem gyerék, gyerök, javított ki padtársam. Gyerök. Értöd? Értöm, mondtam.

Baráthék a Körösön túl, a Faluban laktak, mi meg Kriska kovács végszomszédjai voltunk a József Attila utcában. A Körös medre ma már nincs meg, feltöltötték, városrész épült rajta. Így egybeépült a város és a falu. Mi ketten sokat jártunk egymáshoz, futamodásnyi volt az egész. Azazhogy lett volna! Mert a Körös városi partjához közel a Körös utcában éltek Cigonyáék (Dobóék). Cigonya meg sokszor ott rajzolt, festett a Körös partján, persze, nála ragadtunk. Illetve mindez legtöbbször úgy esett meg, hogy egymás után érkezünk a festőállvány mögé vagy a parton ülő rajzoló mellé, mert ha a megbeszélte időben Feri nem érkezett volna hozzánk, hát elindultam elé: aztán megtaláltam a Körös-parton, Cigonyánál, mert ő már a kép születését leste. Megjöttél, Kisbalog? Mit csinálsz, Kisbarát? – ilyeneket kérdezett tőlünk a vékonypénzű, nyurga legény, mi meg válaszoltunk, elmondtunk neki mindent, tücsköt-bogarat, igazat is,

ködöset is. Ő lódításainkért soha nem haragudott ránk. És ő mondta, ott, a Körös-parton, személyéről minekünk, engöm születésömkor Tisza-vízben fürdettek mög, de ezt nem mindön Tisza-parti gyerökkel tötték ám, csak a kiválasztottakkal. Kiválasztottságukat mög onnan látni, hogy később önmaguktól mögtanultak úszni. Tudsz úszni, Kisbalog? Tudok. Ki tanított? Vakartam a fejemet, ki is tanított? Nem tudtam akkor, ma sem tudom. Zentán, Vörös Bálint tanyája alatt, a réti kanálison próbálgattuk az úszást, meg a kolóniai villanytelep hűtőmedencéiben. Bátyám istápolta kicsit, de gyorsan rám hagyta, mert ő szívesebben macskázott a korabeliekkal, én meg ittam a békalencsés vizet. Néha oly kerek volt a lenyelt víztől a hasam, mint egy köcsög. S egyszerre csak tudtam úszni. Amikor a Tiszára kerültem, akkor én már halakkal versenyeztem. No, akkor tégöd is Tisza-vízbe rakott annak idejin a bába! – kacagta Cigonya.

Olykor dohányért szalasztott engem a képviső. Csattogott mezít-lábam a kemény járdaföldön hazáig. Otthon az ágy alatti dobozból titokban kimarkoltam valamennyit apám vágott dohányából, amelyet adorjáni asszonyok csempésztek néki, és huss, vissza! Papírt hoztál? – méregetett a festő. Nem. Azt nem tudtam soha szerezni, azt hiszem, apám is nehezen jutott hozzá a finom cigarettapapírhoz. Cigonya nógató szavára elváltattam Bús bácsihoz, a suszterhez, aki egy rozsdás, nyikorgó cégtábla alatt lakott a Körös-parton, klozetpapírért. Ő abba csavart, ha volt neki mit, s kérésemre szívesen kinyálazott a kötegből egy lapot. Trappoltam vissza Cigonyához. Kisbarát gyufáért ugrott haza, s Cigonya végül rá is gyújthatott. Egy-egy slukk bennünket is megköhögтетett.

A Tiszán is találkoztunk. Fürdöttünk is, kerestük a mederben, a víz színe alatt a porondokat, ám délután, amikor sokan voltak már a strandon, akkor mi csak messziről szemlélhettük a nagyokat, akik lányok körül forgolódtak, de nemigen leskelődtünk.

Ekkortájt tanultunk evezni, a vízi cserkészek tanítottak ily vízi művészetre és jártasságra minket, kicsiket, talpasokat, Szűcs Mihály, Misa bá leglelkesebb csapatát. Így jutottunk el először csónakon a Majomszigetre, aztán meg már át is úsztunk, csak túl sokat kellett

ezért gyalogolni felfelé. Igen vad proletár világban voltunk mi akkor hivatalosan felderítők, de egymás közt csak cserkészek, ott, Kanizsán. Valódi cserkészdalokat énekeltünk a Kukurekon, a május elsejei meg a november végi tábortüzek mellett. A Kukurek egy beépítetlen porta volt, szemben a városházával, a romos moziépület mögött, amelynek helyén most szálloda és áruház áll. Akkor az egy valóságos grund volt, szerintem pont olyan, mint a világ leghíresebb grundja, Budapest nyolcadik kerületében, a Pál utca és a Mária utca sarkán. Nevezetes hely volt a Kukurek, néha ott ütötte föl sátrát a vándorcirkusz, ha Kanizsán járt, de ott voltak a nyilvános cserkészünnepek is. Épp egy tábortüzes, cserkészdalos este után történt valami nagyon tragikus, amelyről másnap azt hallottam az utcán, a Fejős boltja előtt, ahol fél kiló cukorért álltunk sorban órákig, Cigonyát a rendőrök tegnap valami zászló miatt nagyon megverték. Rugdosták, gumibottal ütöttek, ahol csak érték. Vér csorgott orrából és fejbőréből, földre roskadt fájdalmában és tehetetlenségében, s kínjában sárban tekergőzött, ordított és könyörgött, hogy ne bántsák, nem tett ő semmi rosszat. Aztán meg Zentára vitték, most ott van a börtönben.

Mert volt Zentán börtön is valaha, igaz is, járási fogda. Ferenc Jóska építtette, ott volt a városháza udvarán, bejárata a piac felőli északi nagykapun. Én már láttam annak előtte azt az épületet. Egyszer apámmal jártam valami miatt a városháza rendőrségi emeletén, onnan oda lehetett látni. A rácsos ablakokra. Meg a magas falra, amelynek tetején tüskés drótkerítés húzódott. Még most is érzem azt a borzongást, amely akkor végigszaladt a gerincemen.

De gyorsan belekuvikoltak megrettent új napunkba, arra mifelénk, Ibi kocsmája meg Fejős boltja környékén, hogy nem is Zentán tartják lefogva Cigonyát, azonnal Szabadkára vitték, mert államot romboló cselekedetet hajtott végre. Valami leghatalmasabb főben járó bűnt, amit egy halandó elkövethet. (Csak Isten tudja, mekkora volt vétke, de Istent megtagadó vallatói, vádlói, bírái alkotói gerincét darabokra törték miatta.)

Mi évek múltán visszajöttünk lakni Zentára, Cigonyát el is felejtettem volna, de egyszer csak találkoztunk, felettébb különös körülmények között.

mények között. Én ismertem fel, odakiáltottam neki, Cigonya! Ő meg észre sem akart venni, csak szaladozott a partvonalhoz közel, mert balhátvédje volt a kanizsai Potisje focicsapatának, és éppen Zenta ellen vitézkedtek. Egészen közel kellett mennem a partvonalhoz, újra rákiáltottam. Végre felém fordult. Megismert, fülig szaladt a szája. Te vagy az, Kisbalog?

Meccs után a népkerti klubház előtti pázsiton üldögéltünk. Cigonya foga közé fűszálat dugott, mosolygott rám. Nem is vagy már Kisbalog, ezt mondta.

Vele mentem az állomásig, még integettem is neki, amikor elindult a vonat.

Utolsó találkozásunk Újvidéken esett. Egyetemre jártam már, 1966-ot írhattunk, a *Sympo* szerkesztősége még a Katolikus portán fészkel, oda toppant be egyszer, egy verőfényes tavaszi napon Cigonya őszes, szomorú szakállal. Ottóval, a szerkesztővel lett volna dolga, de megőrült, hogy meglátott, s azt mondta, lögyön úgy, mint régön a Körös-parton. Egy írógéplapot vett kezébe, filctollat fogott, s rajzolni kezdte Ottót. Ül ide mögém, Kisbalog, mint régön a Körös-parton. Odaültem mögé, teremtő ujjait csodáltam.

Ottó később egy falból kiálló szegre tűzte a zizegő lapot, én meg úgy éreztem, tettével megszeptségtelenítette a képet. De senki nem törődött már a rajzzal, vidáman lármáztak, aztán elmentek a Forum klubba vinjakozni meg találkozni másokkal, én meg elindultam a Tanszékre, mert volt még tán valamilyen óránk.

Délután visszaszaladtam a szerkesztőségbe, megnézni a portrét. Ott találtam Ottót, de a kép már nem volt a szögön. Megnyugodtam. Azt hittem, a szerkesztő, aki gyerekkori barátja Cigonyának, eltette. Te mit akarsz? – kérdezte tőlem. A képet akartam megnézni, a portrét. Ottó a szögére nézett. Nincs már itt, nyilván Bandi eltakarította, mondta Ottó szenvtelenül. Én meg leroskadtam egy ócska fotelba, mert ilyenek voltak a szerkesztőségben, ócska fafotelok, és úgy éreztem, engem most megloptak. Mert a gyerekkorom meghitt pillanata is benne volt azokban a fekete vonalakban, virágok voltak Ottó szakállá helyén. Csak ő ezt nem látta. Ezt senki sem látta akkor.

Van nekem egy csavaros eszű matematikus barátom, igazi gyerekkori cimbora. Aki egyszer csak Cigonyáék szomszédságába kezdett járni. Lányok éltek ott, többen is, egyikük osztálytársam volt kanizsai koromban, hát éppen őmiatta járt oda az én barátom. Ők ketten, szeretők, egyszer arra az ideára letek, hogy meglepnek engem, s ajándékuk egy Cigonya-kép legyen. A festő ekkor már nem szívesen állt vászon elé, ám amikor megtudta, hogy nékem készülne a kép, elvállalta, és el is készítette. Saját kezüleg fűrészelte a lécet blindramának, szegezgette rá a vásznat, alapozta – és kivonult a Tisza-partra.

Egyetlen nap alatt elkészült a festmény.

Aztán ott állt a kép Cigonya szobájában hetekig. Alkotója az asztalnál ült és rumot vedelt. Mert védte, nem itta, mondta matematikus barátom, s csak bámult a képre, dűnnyögött és énekelt, meg kiment néha az udvarra, és artikulálatlanul beleordított a levegőbe.

A szomszédok nem szólták meg, inkább sajnálták nagyon szegény Cigonyát.

Egy délután Cigonya átkiáltott a barátomnak, hogy elviheti a képet. Ő átment hozzá, rumot tett az asztalra, de Cigonya nem nyúlt az üveg után.

Fogtam volna a képet, mesélte később a barátom, de Cigonya rám szólt, várj!

Ecsetet vett a kezébe, kavarni kezdte a festékeket, hosszan, megfontoltan körözött az ecset hegye szivárvány palettáján, ingatta fejét, szemét szinte lehunyta, úgy szemlélte művét, nagyot sóhajtva felemelte varázspálcáját, és pirosra festette az alsó csónakot. Milyen színe volt előtte? – kérdeztem. Nem emlékszem, mondta matematikus barátom, és csodálkozva nézett rám.

Most már vihetöd, adta barátom kezébe teremtményét Cigonya, csak vigyázz, el ne maszatold a füstéköt! Mondd a Kisbalognak, hogy ennek a folyónak a vizében fűrésztöttek először! Mög engöm is. Mög Kisbarátot is. No, vidd a képet!

A napokban kaptam a várva várt, kedves hírt, nyomdakész válogatott verseim kötete, beszéljük meg, mi legyen a borítón. Valami

nagyon jellegzetes és különleges kellene, szuggerált a szerkesztő. Tudsz ilyesmit?

Ezt a mi Tiszánkat kell a borítóra tenni, dűnnyögöm magam elé e kora tavaszi estében-éjszakában, amikor odakint csak csend van és sötét, és nem éled meg egyetlen ablak sem ebben az ég és föld között libegő városban.

Én meg ülök most a számítógép előtt, virtuális világban, távol mindentől, térben is és időben is, jaj, nagyon messze! Kanizsára kattintok, s a városháza előtt szobor áll. Kétalakos: kicsi köpcös, a költő alakja, s az ösztövé, a festő alakja.

Koncz István meg Dobó Tihamér.

Egyiknek ellensége a Tisza-part, másiknak kedvese.

Már csak bronz mind a kettő.

De én tudom: szívük, ama nagy, csodálatos mechanizmus, iszapban rejtőző kagyló gyöngye, meg-megdobban néha, mert születésükkor a bába Tisza-vízben fürösztötte őket.

BARÁT(H)OM

Mikor és hogyan is kezdődött kettőnk életre szóló különös kapcsolata?

Kórházban járunk 2007 januárjában a feleségemmel, akinek szívét vizsgálják; kibírja-e az altatást, merthogy műteni fogják nemsokára. Beül az EKG-vizsgálatra készülők sorába, én a váróban foglalnék helyet. Odafordulok az üres székek felé, s tekintetem találkozik egy ősz hajú ember szemével.

– Kisbarát! – szalad ki a számon. A szemben ülőnek fölragyog a képe, füléig szalad a szája, föláll. Megöleljük egymást.

– Mit kerestök itt? – kérdi.

– Gond van az asszonnyal, de rendbe hozzák. Veled mi van?

– A tegnapi szép vasárnapon végigszirenáztam Budapest belvárosát – mondja, s nem nevet már a szeme. – Szorít a szívem, szúrja is valami.

Leülök az ősz ember mellé. Most harmadszor. Először 1955 márciusában, húsvét előtt valamivel ültetett mellé Teleki Mária tanítónő Kanizsán, a Zárda nevét öröklő iskolánkban.

– Ülj oda Baráth Feri mellé! – mondta a tanító néni, megasztította hátamat, hogy könnyebben induljak. Nehéz volt ismeretlen helyen szembenézni vagy harminc másodikos kisdíákkal. Padtársam sötét haja és kőszén szeme azonnal lelkembe rögződött. Méregettük egymást, én hangosan nyeltem, ő végül megtörte kínomat, elmosolyodott. Másodszor negyedikes korunkban ültetett bennünket azonos padba Pató Ferenc tanító bácsink az ablak melletti sor harmadik padjába.

Most az élet ültetett minket egymás mellé. A találkozás öröme, a mosoly gyorsan komollyá vált.

– Hamvas a fejed – mondja egykori padtársam.

– A tied meg havas – mondom. – Soha nem olvadó hó ez az élet bérceinek legmagasabb csúcsán.

– S erre tavasz sem jó már – jegyzi meg társam.

Ó, a tavaszok, olvasztó melegek a legkegyetlenebbek, hatvanon fölül meg nem is léteznek!

– Azért mögindulunk idén is együtt locsolkodni! – mondja Kisbarát, aki egykor füzetlapokra készült regényeimet illusztrálta.

– Megindulunk, Kisbarát – mondom.

– Kisbarát? – kérdi.

– Így hívott Cigonya Kanizsán, a Körös-parton – válaszolom.

– Tégöd mög Kisbalognak mondott.

– Ez a legszebb örökségünk, Feri. Lehet, egyetlen gazdagság, mit meghagyhatunk utódainknak.

– Együtt locsolkodunk akkor húsvéthétfőn? – kérdi, s szeme újra fénylik.

– De Kanizsára menjünk! – mondom.

– Az már holtbiztos! Ott löszünk, mint akkor – ígéri.

Akkor 1955 húsvétja volt, s olyan húsvéthétfő, melynek délelőttjét az iskolában töltöttük, mert az akkor hétköznapi volt; olyan világot éltünk, egyszerű, szürke nap ez is, ezt parancsolta minékünk akkor a kemény hatalom. Mi lázadón ünneplőben ültünk padjainkban, és oly gyönyörű volt akkor a szóké, szép tanító nénink, Teleki Mária is, ünneplőben ő is, és engedte, hogy első óra előtt meglocsoljuk. Verset én mondtam az osztály fiúi nevében. Én az éjjel azt álmodtam, egy rozmaringszálat találtam, azt is a Kisjézusnak ajánltam – és azóta is egyik legszebb ajándékom az az ölelés és puszi, amit akkor tanító néninktől kaptam. A lányok meg csöndben megültek a padokban. Ó, a lányok! Megérkezésem napjától kezdve szemlélgettem őket, tanultam a nevüket. Ám egynek a nevét azonnal megtanultam! Ő volt a legszebb kék szemű lány a világon!

Azon a húsvéthétfőn, 1955-ben szorongással ébredtem.

– Anyuka – fordultam kérdésemmel drága szülémhez –, kit is locsolok én ma? Egyetlen osztálytársnőmről sem tudom, hol lakik.

Kicsordult a könnyem, visszaálmodtam zentai, tóparti osztálytársnőimet.

– Megoldódik az, kisfiam – mosolygott anyám.

Kisbarát oldotta meg, a padtársam, akit akkor még mindenki csak Ferinek hívott. Én is. Csak később lett ő Kisbarát, 1955 nyarán. Cigonya, a festő nevezett el így bennünket, Ferit Kisbarátnak, engem Kisbalognak.

Akkor, 1955 húsvéthétfőjén osztályunkban a lányok nagyon versengtek egymással, kihez hányan mennek a locsolkodók. Én árván ültem zöld, kissé megfirkált padomban.

– Érted jövök ebéd után – súgta Feri, odakint meg kibújt a nap a felhők közül.

Harangoztak a nagytemplomban, hazaengedtek bennünket az iskolából. Ebéd után Feri jött is értem, ahogy megígérte. Bekopogtunk aztán minden osztálytársnőnk ajtaján, ahol el is vártak minket, hímes tojást készítettek a részünkre, az anyáktól, nagyanyáktól pedig egy-egy dinár is csöppent markunkba. Esteledett már, amikor a kötéltverő mester portájára értünk, ott lakott a szőke lány. Életemben sem mondtam el olyan odaadással, átérzéssel verset, mint akkor azt a locsolót. Ketten voltak lányok annál a háznál, két-két dinárt kaptunk meg két-két hímes tojást. Vászonzacskóba gyűjtöttük a tojást, akkorra már jócskán megtelt. A szőke Erzsí adta kezembe a tojást, ezt neköd föstöttem, mondta. A legszebb hímes tojás! Kicsiny lánykezek rótták a vonalakat, kicsiny leánylélek álmodta meg a cirkalmakat, tenéköd, ezt mondta a legszebb számócaszáj. Boldogan botorkáltam Feri oldalán tovább. Olyan házhoz értünk, amelyben három lány is volt. Itt kaszálunk, mondta Feri.

Halványzöld banyakemence állt a tisztaszobában. Verset én mondtam, hosszút, különöset, nagyanyámtól tanultam, mesefája volt ő dr. Banó István tanár úrnak, néprajzosok zentai nagy moguljának. S zengtem a rigmusokat a halványzöld banyakemence előtt, a lányok szeme meg gyémántként fénylett.

Locsolásunk után egy vörös képű atyafi lépett hozzánk, reszelős hangon mondta, a vénasszonyt is möglocsoljátok, remélöm.

– Mőglocsolhatjuk – mondta a társam.

A vénasszony a kemencepadkán gubbasztott, fekete varjú képében szállt oda, kendője orra hegyét gyászolta.

– De elmondod újra a hosszú verset a vénasszonynak – röhögte a vörös képű –, és nem téveszthetsz! Ha tévesztesz, nem fizetök!

Odaálltam a padka elé, rázendítettem a rigmusra, „Én az éjjel azt álmodtam, egy rozmaringszálat találtam, azt is a Kisjézusnak ajánltam...” Síri csönd lett a tisztaszobában. A vénasszony szeme fölédlt, megoldotta fekete kendője csomóját, lecsúsztotta ezüsthajáról. – Hajtsd le vénasszony a fejcskédet, hadd locsoljam meg! – zengtem a végén, átírva a nagyszülémtől megörökölt verset.

A vörös képű röhögni kezdett, hahotázott, aztán nagy nehezen levegőhöz jutva ezt rikácsolta: – Láti, mama, na, láti, még a gyereök is aszongya, mögvénült, mama, mint az országút!

Reszketett minden porcikám, tovaröppent minden erőm, az asztal sarkába kapaszkodtam, el ne essek.

A vénasszony szomorúan rám nézett, majd vaskos átkokat szórt a vörös képűre. De az csak röhögött, mint a fakutya, abba nem bírta hagyni. Jobb mutatóujjával magához intett, öt dinárt nyomott a markomba. Öt dinár – rengeteg pénz! Mindenütt egy dinárt kaptunk, itt meg ötöt. Ezért a vénasszonyért. Feri félreállt, nem vett részt a csúf játékban. De együtt voltunk, egy a keresményünk. S a végén, amikor egy sötét utcasarkon osztozkodtunk az ötösön, azt mondta, maradjon neköd három dinár az ötből, de én mög egy tojást választhatok a tieid közül. Egyből beleegyeztem. Feri Erzsi hímes tojását emelte ki vászonzacskómból.

– Ne azt! – sikoltottam, de ő csak mosolygott.

– Azt mondtuk, egy tojást. Bármelyiket.

– De az nem bármelyik! – nyüsztítettem.

Hazafelé a Korzón a Katona papír- és könyvkereskedésében keresményemből megvettem Németh István *Parasztkirályság* című könyvét. Első könyvem, amelyet boltban vásároltam. Agyonolvastam szövegeit, anyámnak is felolvastam a kedves történeteket, drága kincsem volt e kötet, de megőrizni nem sikerült, sokkal később valaki elemelte tőlem.

Otthon anyám vászonzacskómból kirakta a hímes tojásokat.

– Kisfiam, milyen sok szép tojás! Szeretnek téged ezek a kanizsai lányok!

Én meg leültem egy hokedlire, ráborultam az asztalra, és sírtam. Anyám, szegény, nem tudhatta, hiányzik egy hímes tojás abból a kupacból, a Ferinél van az egyetlen, az igazi piros tojás, amelyet csak nekem cirkalmaztak, amelyért elcserélnék én mindent, de mindent ezen a világon!

Visszazökken az idő kereke, s a pesti kórházi váróban azt kérdezem Baráth Feritől, volt padtársamtól, ha már elindulunk ezen a húsvéthétfőn Kanizsára, megyünk-e locsolkodni a kötélverő mester házához is?

– Csak Kanizsára mögyünk – válaszolja Kisbarát –, s a kötélverő mestőr házánál kezdünk.

A kórházi véletlen találkozó újra közel hozott bennünket egymáshoz. Hellyel-közzel találkoztunk, jókat beszélgettünk habos korsó mellett, aztán eltiltattunk a sörivástól, korral járó gátak emelkedtek elénk.

Néhány éve Budapesten kávé mellett fölelegettük az *Új Szimposion* irodalmi, társadalomtudományi és művészeti folyóiratunk hőskorát. Szép idők voltak számunkra azok az évek! Induláskor érettségizők voltunk, ő Újvidéken a művészeti középiskolában, én Zentán a gimnáziumban. Ősszel a Magyar Tanszék hallgatója lettem, és rendületlenül jártam naponta a Katolikus Porta első emeletén megbújó *Sympo*-szerkesztőségbe. Megfordult ott ő is, hiszen a Forumban dolgozott, technikai szerkesztő volt valamely kiadványnál, és sokan mások is, főleg fiatal írók, költők, képzőművészek. Kedves társaság. Nagyon puritán körülmények uralkodtak abban a több évtizede meszeletlen helyiségben, de a meghitt barátság és az egymás iránti tisztelet fészekmeleggé varázsolta a sivárságot. Számomra színes lett minden ott töltött pillanat.

– Neköm olyan volt az, mintha a családom lőtt volna! – fogalmazta meg nemrég Feri. – Most már ők a hozzátartozóim, a közeliem. Kanizsán nem maradt sömmi.

– De Kanizsából maradt meg a tájszólásod; tőled tanultam hajdanán az *ö*-zést.

– Én erre nem emlékszöm.

Föl-fölvillanó szerkesztőségi élmények hatására elmondtam Ferinek, hogy bekötve őrzöm az *Új Symposion* első számait, azokat a nagy formátumúakat, és néha, üres, téli délutánokon elő is veszem, bele is lapozok. Ilyenkor mindig hangokat is hallok a messzi világból. Leginkább Maurits Ferenc beszéde ragadt meg bennem, amikor azt a címdalt próbálgatták, amely számban elindult az első folytatása Végel László *Egy makró emlékiratai* című különös regényének. Beszélt Móri, kezében mozgott a ceruzája, próbálgatta a betűk nagyságát, kövérségét megrajzolni: – Jó lesz? – kérdezte. Nem volt jó, törlés, fújás a lapra, s kezdődött minden előlről. Eltartott egy jó darabig, de akkor megjött Baráth Feri, s ajánlatát kisebb módosítással elfogadta mindenki.

– Mi a fenének kellett ezen annyit diskurálni? – kérdeztem később Mórit. – Nem mindegy, hány sorban és milyen betűtípusokkal jelenik meg egy cím?

– Nem mindegy – válaszolta a szakállas műszaki szerkesztő. – És nemcsak a figyelemfelhívás miatt, hanem a mettőrnek is tudnia kell, méghozzá pontosan, milyen lesz a címdal.

– A mettőrnek? Ő ki?

– A tördelés és a korrektúra munkáit irányító szedőtermi csoportvezető.

– Még sokáig vitatkoztok, ha Feri nem jön?

– Ki tudja? De megjött, és megoldotta a nagy kérdést. Könnyű neki, plakátban gondolkodik.

(Mire a Végel László *Makróját* közölni kezdő *Symposion*-szám megjelent, akkorra már Baráth Feri volt a folyóirat műszaki szerkesztője.)

Később világlott ki előttem Móri kacifántos megfogalmazása, amikor Újvidék utcáin találkoztam a Baráth-plakátokkal. Leginkább az Újvidéki Színház megalakulása után volt szembetűnő köztéri művészete. Gyorsan kialakult egyéni formanyelve, stílusa, kiállításai pedig igazolták különösségét és kivételes grafikus tehetségét.

Két éve jelent meg Budapesten Baráth Feri első kötete *Plakátok – Posters* címmel. Kiadója a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége. Nem véletlenül. 2000 óta Munkácsy Mihály-díjas képzőművész, grafikus.

Ritkán adódik képzőművészeti albumnál, hogy a szerző maga legyen a szerkesztő is, viszont ez esetünkben szerencsés vállalkozásnak bizonyult. Igazán előnyére vált Baráth Ferenc retrospektív mappájának, hogy egyedül az alkotó koncepciója érvényesült, s nem bábáskodtak körülötte a művészetelméleti tudományosságot hirdetők, mert ők mindig fölállítják saját korlátaikat, amelyeket koncepciónak keresztelnek, s ebbe a merev, öntörvényű világukba építik bele az alkotóművész szárnyaló megnyilvánulásait. Baráth a grafikus világ minden magaslatát és poklainak összes bugyrát megjárta, ezzel a különös utazással telt az élete, s e világtúrának útikönyve, vizuális beszámolója ez a mappa. Igaz, a szerző művészetének csak egy részéről ad számot, plakátjairól. Színházi bemutatók vizuális beharangozójáról. Világhírű alkotásairól. A földkerekség minden táján ott vannak közgyűjteményekben ezek az alkotások, és felsorolni is nehéz lenne, hány nemzetközi plakátkiállításon szemlélhette meg alkotónk munkáit az érdeklődő közönség. A mappa híven beszámol ezekről a közgyűjteményekről és kiállításokról, és nem maradnak ki az egyéni kiállítások sem.

A kötet nem pusztán plakátok gyűjteménye. Esszéírók, művészettörténészek, kritikusok, méltatók szövegeit, megnyilatkozásait olvashatjuk, így betájolhatók számunkra a korabeli reakciók is. Igaz, e szövegeknél hiányzik a megjelenés helye és ideje, ám a tartalmakból könnyen kikövetkeztethető, mikor is születhetett egy-egy recenzió, cikk vagy tanulmány.

Tolnai Ottó Baráth-axiómáját idézem e szövegekből elsőnek: „Baráth plakátjai: jók.” 1987-ben jegyezte e gondolatot Tolnai az újvidéki Művelődési Központ Nagygálériájában megrendezett egyéni kiállítás katalógusában. Géczy János egy 1986-ban született Baráth-plakát elemzésekor rátalál a Baráth-axióma konkrétabb kifejtésére. „Ez a plakát egyáltalán nem tolakodó, nem irányzatos, nem hangos a külsőségektől, s minden Baráth-féle szürreális és konstruktivista

montázstechnikát összegez: zseniális.” Tolnai a Baráth-axióma megfogalmazása után (1988-ban) újradefiniálja alkotónk plakátművészetét: „Baráth plakátjai paradox módon tényleg tájképként szemléltethetők, a tájkép nyugalalmát, csendjét sugallják.”

Magam is hozzátennék ehhez néhány szót. Nem a művészet-történet szemszögéből, arra nem vállalkoznék. Nos, úgy hozta az élet – erről beszéltem is már –, hogy Magyarokizsán jártam az általános iskola második, harmadik és negyedik osztályába. Ugyanabba a csoportba Baráthtal. Negyedikben padtársak is voltunk. Én akkor határoztam el, író leszek. Összegyűjtött üres füzetlapokra regényeket álmodtam, s a szövegben kihagyott helyekre padtársam készített illusztrációkat. Emlékeim szerint nem is volt más olvasóm, mint Feri. Már akkor is egyszerű, néhány vonalas kompozíciókkal jelenítette meg álmaimat.

Az utóbbi időben legkedvesebb kötetemmel, amely verseket, meséket és történeteket tartalmaz, bejártam Zenta, Csóka és Magyarokizsán alsósait, óvodásait. Állatokról meséltem nekik. A gyerekek sok helyen a mese elhangzásával egy időben rajzolták az elhangzottakat, olykor három-négy történetecske is ugyanarra a lapra került. Óra végén elámultam meseábrázolásaikon: buja átváltozások, meglepő asszociációk teremtődtek a varázsmánó ujjacsákák különös szertartása nyomán. És tobzódtak a mindenféle színek is: piros farkas testéből zöld nyuszi ugrott ki...

Itt van előttem e feketébe kötött plakátpanoptikum sok-sok hirdetőoszlopról álmodó alkotással. A kompozíciók formái, alakjai leegyszerűsítettek, szűkszavú a képzőművész, ember- és állatsterek darabjai formáznak együtt pontos egészet. Színhasználata fekete, fehér, kék, piros, zöld.

Kisgyerekkor: titok, sajátosság, tápláló, tiszta forrás, életfa gyökere.

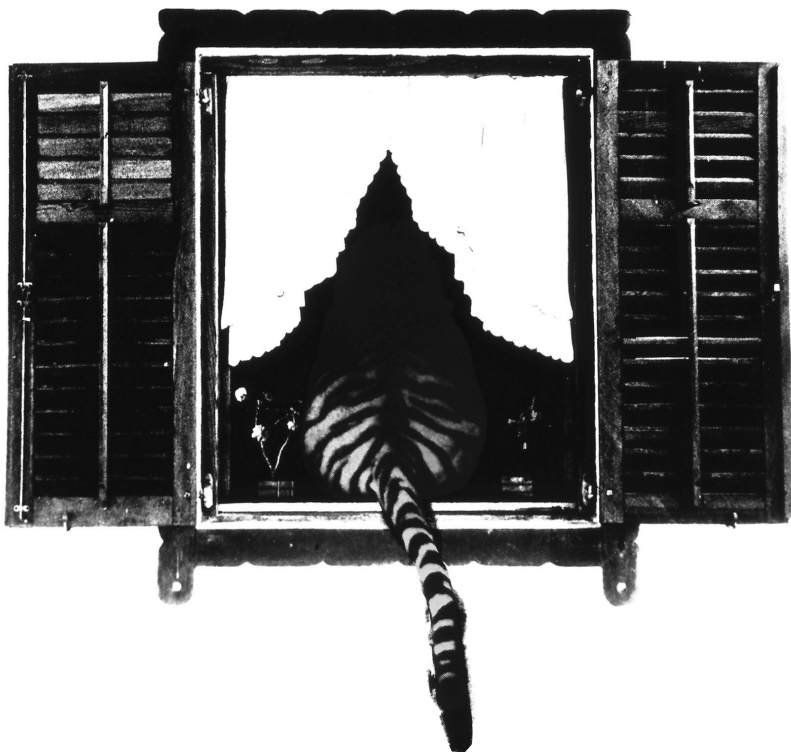
Megéledő hirdetőoszlopon mindenféle vad információ közül, melyek agresszíven befálnának mindent, Baráth-plakátja által gyerekdal bújik kifelé, tavaszodik, levele zöldül, bimbója áldott napsütéssel kibomlik.

■■■

A 2015. évi nyári zentai művésztelepen, ahová Maurits Ferencet és engem is meghívtak a szervezők, egy este, sörözgetés közben, a zentai városháza tornya alatt szót ejtettünk Baráth Feri könyvéről. Móri meg is jegyezte: – Milyen jó, hogy verseink ott vannak e könyvben!

– Mi vagyunk a fülszöveg – mosolygottam meg a vidám társaságot. – Móri az első borító fülén, én a hátsón.

A vidám, árpalét kortyolgotó képzőművészek mind dicsérték a plakátművész kivételességét, ám én másfelé tereltem a szakmaivá alakuló társalgás menetét. – Baráth Feri segített nekem igazán középiskolás diákjaimmal megértetni Örkény István drámáit, pontosabban kötelező olvasmányként a *Tótékat*. Az Újvidéki Színház bemutatójára készített plakátjával. Hiába magyarázgattam ugyanis

■■■

a kérdező irodalom szerepét, az meg, hogy Örkény nyelvének alapja a kérdő mondat, egyenesen nevetésre ingerelte őket. Próbálgattam kibontani előttük az abszurdot, a groteszket – fából vaskariká! Ekkor jutott eszembe a plakát: egy nagymacska mászik be az ablakon. A laptopon mutatom is a társaságnak.

– Azannya! – kiáltották szinte kórusban akkor a nebulók. – Tigris? Párduc?

– Nem mindegy? – kérdeztem. – Valami macska. Látjátok, mászik be a firhangos, muskátlis, zsalugáteres ablakon.

Csönd lett. Rám néztek. – Ezt meg ki készítette? – kérdezte később az egyik halk szavú.

– Az én kisdíákkori padtársam.

– Ez az Örkény miről írhatott a színdarabjában – tépelődött a vezérürü –, hogy ilyen királyi plakáttal csábít színházba a képzőművész?

A kíváncsiság az egyik legnagyobb diákmotiváló erő, porázra is fűzte az ellenzékemet.

– Mi lett a vége? – érdeklődtek ekkor a torony alatt a söröző képmetszők.

– Két nappal később, mert éppen játszották a *Tótékat*, valamennyien elmentünk a színházba, pedig a kölyköket egyébként ennek előtte ilyen helyre kalácscsal sem lehetett volna elcsalogatni! És rettentően élveztük az előadást! Vagy tízen elolvasták a kisregényt is. Végül rengeteget beszélgettünk Örkényről, az ő színházáról. Fölvételről megnéztük a Macskajátékot is. Forgószejt vita kerekedett a dráma témájáról meg az idős emberekről is. Bele se mertem szólni. Hagytam őket, mondják a magukét. Nem voltak durvák, pompásan érveltek, jó volt hallanom. Én akkor nagyon boldog tanár voltam.

– Bizony, varázslat az a plakát! – bólogatott az asztaltársaság.

Napjainkban újra fölemlegettük Ferivel az *Új Symposion* régi, nagy formátumú számait. Kávét mellett ültünk, délelőtt, egy csöndes teremben, mi ketten, két ősz, öreg legény.

– Kölcsön tudnád adni a régi számokat? – kezdte Baráth Feri.

– Kifotóznám a rajzaimat, illusztrációimat, amelyek a hatvanas években jelentek meg a *Sympóban*.

■■■

– Természetesen. Néhány nap múlva elhozom.

El is vittem. Barát(h)om megilletődve vette kézbe a vaskos kötetet. És belelapozva találkozott ifjúkori önmagával.

– Tudod, tavaszra székfoglaló beszédre készülök. A Magyar Művészeti Akadémia röndös tagjává választanak. Gyorsan készen löszök.

– Ráérsz – mondtam. – Nálam amúgy is csak a könyvespolc te tején porosodott ez a hatalmas kötet. Te meg hasznát veszed. Neked adom.

Találkozott a tekintetünk.

Csöpp mosoly cikázik a falon, röppen a betérő napsugár.

És újra ott vagyunk a magyarkanizsai Zárdában, a negyedik bében, Pató Ferenc tanító úr osztályában, lármázunk szertelen, valakik hajba is kapnak, de pillanat alatt mindennek vége szakad, beszalad az ajtóból padtársam, Baráth Feri, az ügyeletes vigyázó: – Jön! – huppan le mellém lihegve.

Belép a tanító úr. Mi meg fölállunk, üdvözöljük, s aztán, míg beírja az osztálykönyvet, ülünk csöndben, ártatlan báránycák, előttünk az élet. Ki tudja, mi lesz velünk?

■■■

TÜRKIZ TÖRTÉNETEINK MENTÉN

A szövegeket én írtam, hozzá illusztrációkat Mezei Erzsi készített. Egyszerű mondatom pontos megfogalmazásnak tűnik, pedig nem az, mert szövegeim, amelyről beszélni akarok, többgenerációs gyökerekből táplálkoznak. A képzőművész ceruzáját sem csupán a rajztehetsége mozgatta, de a grafitot, tollat, ecsetet irányító ujjak begyében ott vibrált a nagyszülők által továbbadott csudálatos szövő- és hímzőfonalak varázsereje, a szívárvány és az alkonypír pontos megalkotásának képessége.

Szövegeim születésének kalandos a története. Két forrásból táplálkozott a megvalósulás, miként a Tiszánk is két ág találkozásából lett a mi kedves folyónkká. Egyik forrásom unokám, Péter, aki születésével megváltoztatta létemet, lényemet, szívem dobbanását és mindent, ami körülvesz engem. A másik zentai gyerekekhez kapcsolódik, mert szűk évtizede arra kértek föl engem bölcsőhelyem könyvtárosai, a magyar népmese szent ünnepén legyen én is többekkel vendégük, regéljek a kölyköcskéknak. Mondjam el gyerekkorom legkedvesebb meséjét.

Apai öreganyám ült mellém, mint egykor a Regdon-portán álló ház banyakemencéjének padkáján, átölelte vállamat és mondani kezdte különös történetét a felsőhegyi kivagyri kovácsról, aki nem átallotta magáról azt vallani, hogy ő a mesterek mestere! Az emlék megszipítette a történetet, mert nem tűnt fel azonnal az ok, amiért öregszülem hozzáfogott volna a történetgombolyításhoz. Akaratosságom, ellenkezésem hussantotta el ügyesen, és bevezetett engem a kruplistarhonya készítésének és élvezetének ünnepi világába. Számítógépem billentyűzete nem engedte megírnom a pusztai mesét és mondát, megéledt nagyanyám is, és magam is tökmaggá változtam. Sok időm nem volt a gondolkodásra, szövegem palléroztatására, mert vártak már a gyerkőcök, hallani akarták mesémet. Kicsit kiszáradt torokkal kezdtem mondókámat, de a csöppségek csillogó szeme fölgújtotta lelkem mécsvilágát, a hátsó sorban meg ott ült öreganyám is, láttam, mozdul a keze, állá alatt szorosabbra húzta a kendő csücskét. Még egyszer fölillant a gyerekek között ülő mamám kedves képe,

ekkor már kioldotta kendőjét és örömmel hallgatta a gyermeki reakciókat. Talán ilyen lehetett lánykorában is, mert 1899 és 1903 között dada volt a Kard utca gyermekintézményében, a Gombos-óvodában, amelynek magam is növendéke lettem fél évszázad múltán. Előadásom végén taps is jutott, csiripelés is röpönt a plafonra, meg a hallgatóság eminens tagja, dr. Burány Béla, orvosprofesszor, néprajzos, mesterem és jó barátom azonnal galléron ragadott:

– No, végre! Elkezdted a mesélést! Gazdag vagy és minden kincsedet magadnak tartod!? Maradj a regélésnél, ez a világod!

A krumplistarhonyáról szóló történettel zsebemben mentem egy kiállításmegnyitóra. A képtárban fölvonultak a Zentához kötődő képzőművészek, köztük Mezei Erzsí, akivel még egyetemista koromban ismerkedtem meg Újvidéken, ott próbálgatta ő is a mesélést, de ellentétben velem, ő képi megnyilatkozásokban varázsolt élénk különös világok dúdolgató történeteit.

Aztán zentai tanárok lettünk mindketten, majd szülők, mára nagyszülők.

A képtár közönsége sétálgatott, szemlélgetett, szót váltott, kedves barátok ölelték meg egymást, kellemes légkör szent tömjénje kavargott a fejek fölött.

A fal mellett padok voltak, leültem egyre. Kisvártatva mellém telepedett Erzsí. Üdvözlés után eldicsekedtem pár hónapos unokámmal, róla váltottunk pár szót, s az unoka kapcsán Erzsí rám is kérdezett:

– Mesélni fogsz az unokádnak?

– Miért kérded?

– Most hallottam, hogy egy órával ezelőtt kiálltál a zentai gyerekek elé a könyvtárban.

– Meséltem nekik a krumplistarhonyáról.

– Meg öreganyádról.

Megörültem, hogy a fölött világ is értesült cselekedetemről, s nagy bátran hiteleztem önmagamnak:

– Mesélni fogok a kölyköknek. Több mesém is készen már. Erzsí, illusztrálnád a történeteimet?

– Te most írd! Én itt vagyok. Csak egyet szóljál, ha szükséged van rám.

Hazafelé már nem volt egyszerű az út. Az igazság az, hogy nagy-képű voltam, csöppet tán szélhámoskodtam is, amikor a nagyanyai halvány emlékekre alapoztam a sok történetet, amelyből egyetlen volt kész, a többiből még a kezdetét sem írtam le. Erzsó soha nem tudott erről, mert rövidnappal szinte sorjázta a szövegek, amelyekben keveredtek a mese-, monda- és történetregélés elemei és motívumai, és hamarosan meg is született belőlük egy kötetre való.

A Forum Könyvkiadó szerkesztője ajánlást kért tőlem az illusztrátor személyére. Erzsó ajánlotta, akit el is fogadtak. Kétszeres szerencsémre volt a választás. A szövegrajzok megálmódója türkiz mesékként élte meg szövegeimet, képeiben újabb dimenziókba röpítette néprajzi örökségemet; és kiharcolta a szűkmarkú kiadónál, hogy színes ábrákkal teljenek meg a történetek. Csodájára is járt magyar világunk munkája láttán, hiszen a Zentai ládafia 2009-ben a legszebb vajdasági könyv lett.

2015 nyarán vendége voltam a zentai művésztelepnek. Apropója meghívásomnak az volt, hogy az összegyűlt képzőművészeti világ akkor, augusztus elején, emlékezett meg a 100 éves Andruskó Károlyról, aki barátjává fogadott engem még csupaszállú koromban. Beszéltem a világhíres grafikusról, és megnyitottam kamarakiállítását. Ám nem csak erre az egy-két órára voltam az alkotók között, hanem három teljes napot. Ebből legtöbbet Erzsó műhelyében. Félek a helyiséget műteremnek nevezni, mert leszűkíteném azt a tevékenységet, amely benne folyik, hiszen Isten is műhelyében teremtette világunkat és nem a műtermében. Mert épp ez a lényeg! Műteremben alkotni lehet, műhelyben teremteni. A délelőtt közepétől odatűzött a heves nyári nap az ablakokba, e hatványozott kánikulát hűvös gyümölcslével tette elviselhetővé a háziasszony, és csacsogott alkotásairól, alkotó-csoportjairól, különböző képzőművészeti programjaikról, külföldi barátai látogatásáról, meg a zentai emberpalánták pallérozásáról. És közös kiállításokról. Én csak bámultam nyitott szemmel és füllel, ott áll előttem egy türkiz tündér, aki leülni nem tud, mert tanár marad,

amíg él, s most előadását nékem tartja, meg titokzatos szerzőimnek, festőállványának, a kész és az elkezdett képeinek, a beszökdöső legyeknek, megbúvó pókokskáknak.

Elválásunk napján búcsúzni léptem be műhelyébe, egy egész világot magába foglaló helyiségbe. Épp lenyomatot készített, ujjai festékesek voltak, azt tisztogatta a vizslátpuszi előtt, ám nem engedett közel magához a tiszta tenyér után sem.

– Menj, fordulj egyet, aztán egy óra múlva térj be hozzám!

Fordultam egyet a piacon, kezet ráztam néhány ismerőssel, köszöntöttem a révész és a Tiszát, megbámultam a híd tükröképét, amely alig volt kivethető a békalencsés vízben.

Erzsi küszöbét átlépve, kezembe nyomta a megszáradt grafikát.

– Emlékül adom – ült asztal mellé, dedikációt írt a lap aljára.

– Kedves emlékül veszem.

Az idei év második napján levelet váltottunk. Néki igen jól kezdődött a 2016.

Egy meghívót küldött, győri kiállítására invitált szeretettel. A nyáron csak a közös kiállításokat emlegettük, íme, ez meg egyéni megmutatkozás. A Teremtés utolsó mítoszai, hirdeti a meghívó a tárlat címét.

– Gratulálok, Erzsi! Lelkemben ott leszek a megnyitón, testben aligha – válaszoltam, – hiszen Győr nem igazán útba eső állomás...

– Nem is várhatom el, hogy ott legyél, de örömmel hívlak – így Erzsi válasza. – Ezzel is számon tartjuk egymást és jó történekek mentén szót is váltunk...

